

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

LĒMUMS

PAR TIESVEDĪBAS IZBEIGŠANU

lietā Nr. 2021-34-01

Rīgā

2022. gada 27. maijā

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs un Anita Rodiņa, pēc Denisa Bartecka konstitucionālās sūdzības, pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2022. gada 27. aprīļa tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Krimināllikuma 82. panta pirmās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2016. gada 10. maijam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmajam teikumam un 2016. gada 21. aprīļa likuma „Grozījumi Krimināllikumā” pārejas noteikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam”.

Satversmes tiesa konstatēja:

1. Saeima 1998. gada 17. jūnijā pieņēma Krimināllikumu, kas stājās spēkā 1999. gada 1. aprīlī. Krimināllikuma X nodaļā paredzēta kriminālatbildība par noziegumiem pret valsti.

Krimināllikuma 82. panta pirmā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2016. gada 10. maijam, (turpmāk – apstrīdētā Krimināllikuma norma) noteica: „Par publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību nolūkā iekļaut Latviju vienotā valstiskā veidojumā ar kādu citu valsti vai likvidēt citādā veidā – soda ar brīvības atņemšanu

uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.”

Ar 2016. gada 21. aprīļa likumu „Grozījumi Krimināllikumā”, kas stājās spēkā 2016. gada 11. maijā, (turpmāk – 2016. gada 21. aprīļa grozījumi) citstarp Krimināllikuma 80., 80.¹ un 81. pants izteikts jaunā redakcijā, bet 82. pants izslēgts. Minētā likuma pārejas noteikums (turpmāk – apstrīdētais pārejas noteikums) nosaka: „Šā likuma nosacījumi neattiecas uz personām, kuras izdarījušas noziedzīgu nodarījumu līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai.”

Krimināllikuma 81. pants šobrīd spēkā esošajā redakcijā noteic, ka par publisku aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību, suverenitāti, teritoriālo vienotību, valsts varu vai valsts iekārtu Latvijas Republikas Satversmē neparedzētā veidā vai par šādu aicinājumu saturoša materiāla izplatīšanu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar probācijas uzraudzību, vai ar sabiedrisko darbu, vai ar naudas sodu.

2. Pieteikuma iesniedzējs – Deniss Barteckis (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – tika atzīts par vainīgu apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā un sodīts ar piespiedu darbu uz 80 stundām un probācijas uzraudzību uz vienu gadu. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma, ciktāl tā paredzēja kriminālatbildību par publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību Latvijas Republikas Satversmē (turpmāk – Satversme) paredzētā veidā, neatbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam. Tāpat Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētais pārejas noteikums neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam, jo neparedz atpakaļejošu spēku.

2.1. Pieteikuma iesniedzējs interneta vietnē parakstu vākšanai izveidojis petīciju ar uzsaukumu krievu valodā, kas tulkojams tā: „Vēršanās pie visiem Latvijas iedzīvotājiem: Parakstu vākšana par Latvijas iestāšanos ASV sastāvā.” Atsauci uz šo petīciju viņš ievietoja arī savā profilā sociālajā saziņas tīklā *Facebook*. Pieteikuma iesniedzējs šo petīciju esot izveidojis ar mērķi piesaistīt sabiedrības uzmanību tam, ka kādai citai personai par to, ka tā interneta vietnē izvietojusi petīciju ar aicinājumu Latviju pievienot Krievijas Federācijai, pirmās instances tiesā esot piespriesta brīvības atņemšana uz sešiem mēnešiem.

Apstrīdētajā Krimināllikuma normā noteiktais tiesību uz vārda brīvību ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tam esot leģitīmi mērķi – aizsargāt demokrātisko valsts iekārtu un sabiedrības drošību. Tāpat izraudzītais līdzeklis kopumā esot piemērots šo leģitīmo mērķu sasniegšanai, tomēr noteiktais ierobežojums neesot samērīgs, jo tā leģitīmos mērķus varot sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Krimināltiesiskas sankcijas gadījumos, kad kaut arī pretlikumīgi, bet nevardarbīgi tiek aicināts uz radikālām konstitucionālām izmaiņām, nevarot piemērot automātiski, obligāti esot jāvērtē samērīgums, ievērojot arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru. Tomēr apstrīdētā Krimināllikuma norma neuzliekot tiesai pienākumu vērtēt samērīgumu konkrētas lietas ietvaros. Kriminālatbildība varot tikt paredzēta tikai attiecībā uz gadījumiem, kad tiek aicināts likvidēt valstisko neatkarību vardarbīgi vai noraidot demokrātijas principus. Šādu apsvērumu dēļ arī likumdevējs esot pieņēmis 2016. gada 21. aprīļa grozījumus, citstarp papildinot Krimināllikuma 81. panta dispozīciju ar vārdiem „Satversmē neparedzētā veidā” un tādējādi novēršot apstrīdētās Krimināllikuma normas neatbilstību Satversmes 100. panta pirmajam teikumam.

2.2. Likumdevējs ar 2016. gada 21. aprīļa grozījumiem esot atzinis par krimināli nesodāmu publisku aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību Satversmē paredzētā veidā. Tomēr apstrīdētais pārejas noteikums paredzot atkāpi no personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka principa krimināltiesībās un tādējādi Pieteikuma iesniedzējs saukts pie kriminālatbildības un sodīts saskaņā ar apstrīdēto Krimināllikuma normu. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka atkāpe no minētā principa, kas izdarīta, pieņemot apstrīdēto pārejas noteikumu, neesot pamatota.

Pieteikuma iesniedzējs vērs uzmanību uz to, ka arī no Augstākās tiesas judikatūras izrietot, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma noteikusi kriminālatbildību neatkarīgi no tā, vai publisks aicinājums ir vērst uz Latvijas Republikas valstiskās neatkarības likvidēšanu Satversmē paredzētā vai neparedzētā veidā.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka Satversmes 77. pants paredz: ja Saeima grozījusi Satversmes 1. pantu, tad šādi pārgrozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir apstiprināmi tautas nobalsošanā. No tā izrietot, ka no Latvijas Republikas neatkarības varot atteikties Satversmē paredzētā veidā – proti, tautas nobalsošanas ceļā. Šo atziņu apstiprinot arī Satversmes tiesas judikatūra. Tiesību doktrīnā esot izteikts viedoklis, ka likumdevējs nevar atteikties no Latvijas valstiskās

neatkarības un suverenitātes, tomēr Pieteikuma iesniedzējs uzskatot, ka šis viedoklis neatbilst Satversmes tiesas judikatūrā paustajām atziņām.

Apstrīdētā Krimināllikuma norma aizliedzot arī tādas darbības, kuras ir atļautas saskaņā ar Satversmi. Šāda pretruna starp to, kas atļauts Satversmē, un to, kas aizliegts Krimināllikumā, varot novest pie tā, ka persona nespēj izprast no tiesiskā regulējuma izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas. Tiesiskās drošības princips konkrētajos apstākļos neprasot saglabāt apstrīdētās Krimināllikuma normas piemērojamību, tomēr šis princips kopsakarā ar personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka principu krimināltiesībās prasot pēc iespējas ātrāk novērst pretrunu ar Satversmi un piemērot jauno regulējumu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam, bet apstrīdētais pārejas noteikums – Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam.

3.1. Apstrīdētā Krimināllikuma norma liedzot izteikties noteiktā veidā par noteiktu jautājumu, tomēr izskatāmajā lietā visupirms esot jāvērtē tas, vai Satversmes 100. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības patiešām aizsargā konkrētus izteikumus. Starptautiskajās cilvēktiesībās, lai nošķirtu tādus publiskus izteikumus, kurus aizsargā vārda brīvība, no tādiem publiskiem izteikumiem, kurus vārda brīvība neaizsargā, tiek izmantoti tādi jēdzieni kā „tiesību ļaunprātīga izmantošana” un „tiesību ļaunprātīgas izmantošanas aizliegums”. Tiesību ļaunprātīgas izmantošanas aizliegums esot nostiprināts Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (turpmāk – Konvencija), Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) un Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā, un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā šis aizliegums esot piemērots arī vārda brīvības kontekstā. Pēc Saeimas ieskata, atbilstoši starptautiskajās cilvēktiesībās atzītajai izpratnei noteikta veida publiski izteikumi netiek aizsargāti ar tiesībām uz vārda brīvību arī tad, ja tie neietver tiešu aicinājumu uz vardarbību.

Saeima uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma pēc būtības paredz kriminālatbildību par tādu publisku izteikumu, kas aicina ne vien uz prettiesisku rīcību, jo nav tādu tiesisku līdzekļu, ar kuriem varētu izbeigt Latvijas valsts pastāvēšanu, bet arī uz Satversmei klaji neatbilstošu rīcību, un šāds publisks aicinājums nepelnot Satversmes 100. panta pirmā teikuma aizsardzību. Turklāt

Krimināllikumā esot paredzēta atbildība arī par citādiem publiskiem izteikumiem, kas arī netiek aizsargāti ar tiesībām uz vārda brīvību, jo nonāk klajā pretrunā ar demokrātiskā valstī vispāratzītām vērtībām. Līdz ar to Saeima uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma neaizskar Pieteikuma iesniedzēja tiesības.

Ja Satversmes tiesa tomēr uzskatītu, ka Satversmes 100. panta pirmais teikums aizsargā publiskus aicinājumus likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, tad būtu jāņem vērā tas, ka tiesības uz vārda brīvību nav absolūtas. Saeima uzskata, ka apstrīdētajā Krimināllikuma normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu un tam ir divi leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība, ka šis ierobežojums ir vērsts uz preventīvu Latvijas Republikas valstiskās neatkarības aizsardzību un ka likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, esot jāņem vērā Latvijas Republikas vēsturiskā pieredze un nacionālās drošības situācija, kāda tā bija apstrīdētās Krimināllikuma normas spēkā esības laikā un laikā, kad Pieteikuma iesniedzējs izdarīja noziedzīgo nodarījumu. Tāpat esot jāņem vērā arī apstrīdētās Krimināllikuma normas piemērošanas prakse, un, kā izrietot no Valsts drošības dienesta 2016. gada pārskata, minētajā gadā bijis tikai viens kriminālprocess par aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību.

Kriminālatbildības paredzēšanai par noteiktu rīcību esot visupirms preventīvs efekts. Tādēļ efektivitātes kontekstā neesot korekti salīdzināt kriminālatbildību ar tādiem piespiedu līdzekļiem, kuru piemērošanas rezultātā personai neiestājas krimināltiesiskas sekas. Ar citiem piespiedu līdzekļiem nevarot tādā pašā mērā sasniegt konkrētā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus. Valsts, sargājot savu neatkarību un demokrātisko iekārtu, esot tiesīga pastāvīgi vērtēt tās apdraudējuma pakāpi un lemt par ierobežojuma turpmāku saglabāšanu. Saeima uzskata, ka nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

Publisks aicinājums likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību neesot vērtējams kā aicinājums uz konstitucionāla rakstura izmaiņām, jo Satversmē neesot paredzēts tiesisks veids, kādā Latvijas Republikas valstiskā neatkarība varētu tikt likvidēta. Turklāt apstrīdētā Krimināllikuma norma neparedzot kriminālatbildību par, piemēram, viedokļu apmaiņu attiecībā uz to, vai Satversme pieļauj Latvijas Republikas likvidāciju un vai šāda situācija vispār ir iespējama. Šī norma neparedzot arī kriminālatbildību par parakstu vākšanu tautas nobalsošanai par tādu grozījumu izdarīšanu Satversmē, kuri paredzētu, piemēram,

Satversmes VIII nodaļas izslēgšanu. Šī norma neparedzot kriminālatbildību pat par aicinājumu pieņemt jaunu Satversmi, ciktāl tiek saglabāta demokrātiska valsts iekārta un 1918. gada 18. novembrī proklamētā valsts. Apstrīdētā Krimināllikuma norma paredzot kriminālatbildību tikai par vienu noteiktu darbību – mērķtiecīgu, citiem cilvēkiem izteiktu aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību –, bet, kādā veidā to likvidēt aicina attiecīgu izteikumu paudēji, tam neesot nekādas nozīmes.

Saeima uzskata, ka tāds publisks aicinājums, kādu izteicis Pieteikuma iesniedzējs, nevar būt nekādu demokrātisku debašu daļa un šādi aicinājumi lielākā vai mazākā mērā, agrāk vai vēlāk var radīt vardarbīgas valsts varas pārņemšanas risku un novest pat pie Latvijas Republikas valstiskās neatkarības likvidācijas.

Sabiedrības labums no apstrīdētajā Krimināllikuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma esot ievērojami lielāks par tiesību ierobežojumu – tiekot preventīvi novērsti iespējami Latvijas Republikas valstiskās neatkarības apdraudējumi, tādējādi ļaujot sabiedrības locekļiem arī turpmāk dzīvot demokrātiskā tiesiskā valstī. Par publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību iestājoties smagākā juridiskā atbildība, tomēr par šo noziedzīgo nodarījumu paredzēti arī pietiekami diferencēti kriminālsodi. Latvijas Republikas valstiskā neatkarība esot pārāk svarīga, lai ar to varētu riskēt, neparedzot kriminālatbildību par publisku aicinājumu to likvidēt.

3.2. Saeima uzskata: tam apstāklim, ka tagad Krimināllikuma 81. panta pirmajā daļā ietverta noziedzīga nodarījuma kvalificējošā pazīme „Satversmē neparedzētā veidā”, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju nav nekādas juridiskas nozīmes, jo viņš ir publiski aicinājis vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību Satversmē neparedzētā veidā. Satversmē paredzētā veidā esot iespējams, piemēram, vērsties pret valsts iekārtu, piemēram, vākt parakstus nolūkā ierosināt tautas nobalsošanu par tādu grozījumu izdarīšanu Satversmē, ar kuriem Latvijas valsts iekārta tiktu mainīta no parlamentāras uz prezidentālu, bet neesot iespējams Satversmē paredzētā veidā likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību. Tātad ar 2016. gada 21. aprīļa grozījumiem Krimināllikumā neesot ietverti Pieteikuma iesniedzējam labvēlīgāki noteikumi.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam un apstrīdētais pārejas noteikums atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam.

Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā izteiktajiem argumentiem un papildus norāda, ka arī Tieslietu ministrijas pastāvīgā Krimināllikuma darba grupa izvērtējusi un atbalstījusi iekšlietu ministra priekšlikumus, kas tika iesniegti pirms likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 514/Lp12) izskatīšanas otrajā lasījumā un paredzēja papildināt Krimināllikuma 81. panta dispozīciju ar vārdiem „Satversmē neparedzētā veidā”, kā arī papildināt likumu ar apstrīdēto pārejas noteikumu.

Ar 2016. gada 21. aprīļa grozījumiem esot būtiski mainītas Krimināllikuma X nodaļā „Noziegumi pret valsti” paredzēto noziedzīgo nodarījumu dispozīcijas un sankcijas, un apstrīdētais pārejas noteikums esot bijis nepieciešams tādēļ, lai nodrošinātu saprātīgu un līdzsvarotu pāreju no vecā tiesiskā regulējuma uz jauno tiesisko regulējumu, citstarp arī tādēļ, lai pēc šo grozījumu spēkā stāšanās notiesātās personas nemēģinātu interpretēt grozījumus tādā veidā, ka sakarā ar izmaiņām noziedzīga nodarījuma sastāva aprakstā attiecībā uz tām būtu piemērojams likuma atpakaļejošais spēks.

Krimināllikuma 81. pants esot plašāks, tā saturs neesot aprobežots tikai ar noziedzīgā nodarījuma nolūku iekļaut Latviju vienotā valstiskā veidojumā, bet tas arī paredzot bargāku brīvības atņemšanas sodu un līdz ar to esot personai nelabvēlīgāks kā apstrīdētā Krimināllikuma norma. Savukārt apstrīdētajā Krimināllikuma normā ietvertie vārdi „par publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību” arī prezumējot aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību Satversmē neparedzētā veidā.

5. Pieaicinātā persona – Iekšlietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam un uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam, bet apstrīdētais pārejas noteikums – Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam, bet apstrīdētais pārejas noteikums – Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam.

6.1. Tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētajā Krimināllikuma normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, tam ir leģitīmi mērķi – aizsargāt demokrātisko valsts iekārtu un sabiedrības drošību, izraudzītais līdzeklis ir

piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai un šos leģitīmos mērķus nevar sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Pēc tiesībsarga ieskata, vērtējot samērīgumu, jāņem vērā tas, ka Latvijas valstiskā neatkarība, demokrātiskā valsts iekārta un teritoriālā integritāte ir daļa no neaizskaramā Satversmes kodola. Aizsargājamās intereses radot priekšnoteikumus citu personu cilvēktiesību un brīvību aizsardzībai, un apstrīdētajā Krimināllikuma normā ietvertais sods esot daļa no paš aizsargājošās demokrātijas instrumentiem, kas pieļaujot valsts preventīvu rīcību, lai tiktu novērsts demokrātiskas valsts iekārtas apdraudējums.

Krimināllikuma normas ierobežojot gan miermīlīgus, gan arī tādus publiskus aicinājumus, kuri aicina uz vardarbīgu metožu pielietojumu, un to atšķirīgā ietekme uz radīto demokrātiskas valsts iekārtas apdraudējumu varot tikt ņemta vērā, paredzot atšķirīgu sankciju apmēru. Pēc tiesībsarga ieskata, vardarbības piedraudējumam esot būtiska nozīme, izvērtējot iespēju piemērot Konvencijas 17. pantu, kas attiecīgi arī pieļautu smagāku atbildības formu nacionālajās tiesībās.

Tāpat esot jāņem vērā, ka tāds aicinājums, par kuru apstrīdētā Krimināllikuma norma paredz kriminālatbildību, pēc būtības tomēr ir saistīts ne vien ar viedokļa paušanu par Latvijas neatkarības nepieciešamību vai konkrētas konstitucionālās formas izvēli, bet gan jau idejiski ir saistīts ar provocējošu darbību, kas vērsta uz konstitucionālo pamatvērtību maiņu. Pēc tiesībsarga ieskata, miermīlīgā veidā pausti uzskati par Latvijas konstitucionālās identitātes jautājumiem būtu jānošķir no mērķtiecīga, domubiedriem adresēta aicinājuma apvienoties demokrātiskās iekārtas gāšanai. Šai sakarā vērā ņemama būtu apstrīdētās Krimināllikuma normas piemērošanas prakse.

Vērtējot samērīgumu, vajagot ņemt vērā arī Latvijas ģeopolitisko situāciju un hibrīdkara draudus. Tāpat nozīme esot arī piemērotās sankcijas apmēram. Tomēr tas primāri esot tiesību piemērotāja uzdevums, nosakot atbilstošu sodu. Apstrīdētā Krimināllikuma norma esot pietiekami elastīga, lai varētu ņemt vērā, piemēram, nodarījuma izdarīšanas brīdī aktuālo politisko kontekstu, kas var ietekmēt pastāvošā apdraudējuma intensitāti un attiecīgi ietekmēt arī piemērojamo sodu. Tiesībsargs uzskata, ka individuālas personas tiesību uz vārda brīvību ierobežojums ir mazāks nekā apdraudējums, ko rada šāda ar Latvijas teritoriālās integritātes maiņu saistīta diskursa izplatība sabiedrībā.

6.2. Pieņemot apstrīdēto pārejas noteikumu, būtiska nozīme esot pievērsta jautājumam par to, kādi nodarījumi arī turpmāk ir atzīstami par krimināli

sodāmiem, un no likuma izstrādes materiāliem esot izsecināms skaidrs normatīvā regulējuma mērķis, kā arī pamatojums izvēlei nepiešķirt konkrētajai tiesību normai atpakaļejošu spēku. Ja tiesu prakse nav atšķirīga un Krimināllikuma 81. pants pēc būtības aptver arī iepriekšējo regulējumu, tad personai labvēlīga noteikuma atpakaļejošā spēka princips neesot pārkāpts.

7. Pieaicinātā persona – Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce – norāda: vērtējot, vai ierobežojums ir noteikts ar likumu, jāņem vērā ne tikai tas, vai ierobežojums ir ietverts vispārpieejamā ārējā normatīvajā aktā, bet arī tas, vai attiecīgais likums ir kvalitatīvs – tik skaidrs un saprotams, ka persona var prognozēt tā piemērošanas rezultātu un atbilstoši koriģēt savu rīcību, kā arī tas, vai likuma norma nerada būtiski atšķirīgas piemērošanas vai interpretācijas risku. Savukārt attiecībā uz ierobežojuma nepieciešamību esot jāņem vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņa, ka valstis, kas atsaucas uz valsts vai sabiedrības drošības aizsardzību kā ierobežojuma leģitīmo mērķi, nedrīkst atsaukties uz abstraktiem apdraudējumiem. Proti, aizsargājamas ir tikai konkrētas un reāli apdraudētas intereses.

Lai arī Satversme nesatur Konvencijas 17. pantam analoģu normu, kas aizliegtu tiesību ļaunprātīgu izmantošanu, šis princips esot ņemams vērā, vērtējot ierobežojuma samērīgumu. Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru Konvencijas 17. panta mērķis esot liegt personām un personu grupām iespēju attaisnot vai veikt tādas darbības, kas vērstas uz Konvencijā nostiprināto tiesību un brīvību iznīcināšanu, kā arī iesaistīties šādu darbību veikšanā. Tādējādi šajā Konvencijas pantā pēc būtības esot atspoguļots paš aizsargājamo demokrātijas jēdziens. Tomēr šā panta piemērošanai esot noteikts ļoti augsts sliekšnis un tas attiecināms tikai uz izteikumiem, kas ir acīmredzamā pretrunā ar Konvencijas burtu un garu, nav savienojami ar demokrātiju vai citām Konvencijā, arī tās preambulā, nostiprinātajām vērtībām, vai tādiem izteikumiem, kas pārkāpj Konvencijā nostiprinātās tiesības un brīvības vai iejaucas tajās.

Vispārinot Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, varot secināt, ka Konvencija neaizliedz valstīm paredzēt sodu par izteikumiem, kas ietver aicinājumu likvidēt valsts neatkarību, jo šādi izteikumi atsevišķos gadījumos var tikt uzskatīti par Konvencijā garantētās vārda brīvības ļaunprātīgu izmantošanu. Tomēr Eiropas Cilvēktiesību tiesa, lemjot par Konvencijas 17. panta piemērošanu, lielu nozīmi piešķirot tieši konkrētā izteikuma saturam, kā arī plašākam lietas apstākļu kontekstam, jo tikai plašāka lietas apstākļu analīze ļaujot nošķirt šokējošu un

provokatīvu uzvedību, kas bauda Konvencijas aizsardzību, no tādas uzvedības, kura demokrātiskā sabiedrībā nav pieņemama. Gan Pieteikuma iesniedzējs, gan Saeima atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņām par to, ka arī šokējoši, aizskaroši un provokatīvi izteikumi bauda Konvencijas aizsardzību. Taču gan šīs Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras atziņas, gan izskatāmās lietas pamatā esošā kriminālprocesa ietvaros piemērotās sankcijas ir attiecināmas uz apstrīdētās Krimināllikuma normas piemērošanas aspektiem.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā esot norādīta arī virkne citu aspektu kā daļa no samērīguma izvērtējuma – piemēram, izteikuma saturs un paušanas veids, proti, vai izteikums bijis labticīgs un ētisks, kā arī konkrētā indivīda personiskie motīvi, jo vārda brīvība gadījumos, kad tā tiek izmantota personisku mērķu labad vai konfrontācijas vai antagonizācijas nolūkos, nebaudot tik augsta līmeņa aizsardzību kā gadījumos, kad tā tiek izmantota labticīgi un sabiedrības interesēs. Tāpat īpaši detalizēti Eiropas Cilvēktiesību tiesa izvērtējot gadījumus, kad tiesības uz vārda brīvību ir izmantotas nolūkā sekmēt debates par sabiedriski aktuāliem jautājumiem vai problēmām. Tomēr šie Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā atzīmētie aspekti būtu attiecināmi uz noziedzīgā nodarījuma sastāva elementiem. Tādēļ tie, līdzīgi kā jautājumi par piemērotajām sankcijām un to salīdzinājumu, ņemot vērā faktu, ka minētie elementi ir sistēmiski iestrādāti Krimināllikumā, būtu atklājami un pierādāmi kriminālprocesa ietvaros izmeklēšanas un iztiesāšanas laikā.

Attiecībā uz Konvencijas 7. pantu Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā atrodamie piemēri galvenokārt esot saistīti ar šīs normas „negatīvā” aspekta piemērošanu. Tomēr Konvencijas 7. pantā nebūtu “ielasāms” aizliegums valstīm noteikt izņēmumus „labvēlīgās retroaktivitātes” piemērošanai, proti, aizliegums nacionālajās tiesību normās iekļaut Krimināllikuma 5. panta otrajai daļai identiskas normas. Argumenti par to, vai Krimināllikuma 81. pants paredz Pieteikuma iesniedzējam labvēlīgāku dispozīcijas redakciju, esot būtiski, lai pareizi izprastu šīs normas saturu, tomēr pirmšķietami tie būtu attiecināmi uz normas satura atklāšanu tās piemērošanas procesā, nevis konstitucionalitātes pārbaudē.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Cilvēktiesību centrs – uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma ir formulēta pārāk plaši un, ciktāl tā paredz kriminālsoda piemērošanu par jebkādu aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas

valstisko neatkarību, nevērtējot pēc būtības tā radītā apdraudējuma pakāpi, neatbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētā Krimināllikuma norma nekonkretizējot ne aicinājuma veidu, ne raksturu, nedz arī kontekstu, kādā tas pausts. Tādējādi šīs normas tvērumā varot ietilpt dažāda veida runa, tostarp arī politiskā runa. Ņemot vērā Latvijas valsts vēsturisko kontekstu, kā arī pašreizējo ģeopolitisko situāciju, pieaicinātā persona uzskata, ka kriminālatbildība par aicinājumiem likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību ir piemērota legītimā mērķa sasniegšanai, bet apšaubā to, ka kriminālsoda piemērošana par jebkādu šāda satura aicinājumu ir samērīgs legītimā mērķa sasniegšanas līdzeklis.

Aicinājumi uz valsts neatkarības likvidēšanu nevarot tikt vērtēti tāpat kā naida runa, jo pēc sava rakstura esot atšķirīgi no tās, proti, naida runa pamatā esot vērsta pret dažādām sabiedrības grupām. Taču noteiktos apstākļos aicinājumi uz valsts neatkarības likvidēšanu varot būt daļa no demokrātijai un cilvēktiesībām naidīgas ideoloģijas propagandas. Tomēr šajā gadījumā būtu nepieciešams vērtēt konkrētu aicinājumu radītā apdraudējuma pakāpi.

Latvijas Cilvēktiesību centrs uzskata, ka viedokļa paušanas nošķiršanai no tāda publiska aicinājuma, par kuru var tikt paredzēta kriminālatbildība, kalpo šādi tiesiski nozīmīgi elementi: ģeopolitiskā situācija reģionā, valsts vēsturiskā izcelsme, aicinātāja publiskā ietekme un atpazīstamība sabiedrībā, aicinājuma izplatīšanas veids, uzstājīgums, kā arī aicinājuma forma. Turklāt minētajiem elementiem piešķirams atšķirīgs svars atkarībā no faktiskajām aktualitātēm valsts ārējā apdraudējuma kontekstā.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Zvērinātu advokātu padome – uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam, bet apstrīdētais pārejas noteikums – Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam.

Ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, varot secināt: atsevišķos gadījumos, kad personas izteiktais aicinājums ir vērsts, piemēram, uz jaunas, nedemokrātiskas valsts izveidi, šādu aicinājumu neaizsargā tiesības uz vārda brīvību un tādējādi ar personas saukšanu pie kriminālatbildības un sodīšanu Satversmes 100. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības netiek ierobežotas. Savukārt gadījumos, kuri ietilpst apstrīdētās Krimināllikuma normas tvērumā, bet saskaņā ar līdzšinējo Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi nav uzskatāmi par

galējiem, būtu jāņem vērā tas, ka valstij ir tiesības veikt īpašus pasākumus sevis aizsargāšanai, lai garantētu demokrātiskās sistēmas stabilitāti un efektivitāti.

Latvijas Zvērinātu advokātu padome uzskata: no likumdošanas materiāliem izriet, ka likumdevēja mērķis, pieņemot 2016. gada 21. aprīļa grozījumus, nebija dekriminālizēt kādas noteiktas darbības un tas nav darīts arī tad, kad Krimināllikuma 81. panta dispozīcija tika papildināta ar norādi par darbību veikšanu „Satversmē neparedzētā veidā”.

Apstrīdētā Krimināllikuma norma, kurā nebija konkretizēts panta dispozīcijā minēto noziedzīgo darbību veikšanas veids, nevarot tikt interpretēta tādējādi, ka uz Latvijas Republikas likvidēšanu vērsts aicinājums nebūtu sodāms, ja šāda veida aicinājumu pieļautu Satversme. Pieteikuma iesniedzējs neesot atzīts par vainīgu dekriminālizētā noziedzīgā darbībā, jo apstrīdētās Krimināllikuma normas saturs neesot mainīts. Šī norma nekādā ziņā neesot paredzējusi kriminālatbildību par publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību Satversmē paredzētā veidā. Tādējādi, ievērojot prasījuma robežas, atzīstams, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilst Satversmes 100. pantam.

Apstrīdētās Krimināllikuma normas tvērums esot šaurs, proti, tā paredzot personas saukšanu pie atbildības un sodīšanu nevis par pamudinājumu uz radikālām konstitucionālām izmaiņām, bet gan par aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību. Krimināllikums aizsargājot pašas būtiskākās valsts, sabiedrības un indivīda intereses. Latvijas kā valstiska veidojuma pastāvēšana pati par sevi esot viena no galvenajām sabiedrības vērtībām, it īpaši konkrēto vēsturisko un politisko apstākļu dēļ. Turklāt apstrīdētajā Krimināllikuma normā ietvertais ierobežojums esot vērsts uz vārda brīvības pozitīvo aspektu – viedokļa, uzskatu paušanu –, kas, atšķirībā no vārda brīvības negatīvā aspekta, varot potenciāli rezultēties rīcībā, kas vērsta uz valsts pastāvēšanas izbeigšanu.

Apstrīdētajā Krimināllikuma normā noteiktā sankcija arī esot pietiekami plaša un ļaujot šīs tiesību normas piemērotājam izvēlēties atbilstošu soda veidu. Līdz ar to pat gadījumos, kuri ietilpst tiesību uz vārda brīvību tvērumā, ierobežojums esot pamatoti nepieciešams sabiedrības interešu labā, proti, tas esot attaisnojams.

Tā kā apstrīdētā Krimināllikuma norma tika pilnībā iekļauta Krimināllikuma 81. pantā un norāde „Satversmē neparedzētā veidā” nav mainījusi attiecīgās tiesību normas saturu, izskatāmajā lietā neizpildoties labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka principa piemērošanas priekšnoteikumi. Latvijas Zvērinātu advokātu padome pieļauj, ka apstrīdētā pārejas noteikuma mērķis ir

uzsvērt to, ka jaunā tiesību norma, kas ietverta Krimināllikuma 81. pantā, neatšķiras no apstrīdētās Krimināllikuma normas, un tādējādi likumdevējs ir vēlējis nodrošināt skaidrību tiesību normas adresātiem pārejas periodā.

10. Pieaicinātā persona – Dr. habil. iur. Uldis Krastiņš – norāda: nav strīda par to, ka gadījumos, kad jaunais likums visu attiecīgo noziedzīgo nodarījumu atzīst par nesodāmu, tam ir atpakaļejošs spēks. Tomēr citāda situācija veidojoties tad, kad jaunais likums kādu no atceltajā likumā paredzētajām darbībām, tāpat kā iepriekš, atzīst par kriminālsodāmu. Tāda situācija esot izveidojusies attiecībā uz Krimināllikuma 81. pantu un apstrīdēto Krimināllikuma normu, jo abās šajās normās ir paredzēta kriminālatbildība par publisku aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas teritoriālo vienotību.

Krimināllikuma 5. pants nosakot, ka šajā pantā ir runa par nodarījuma (darbības vai bezdarbības) noziedzīgumu. Ar darbību kā vienu no noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmi krimināltiesībās saprotot ikvienu Krimināllikuma sevišķās daļas attiecīgā panta dispozīcijā paredzēto darbību. Tas nozīmējot, ka tādā gadījumā, ja krimināltiesību normas dispozīcijā paredzētas vairākas kriminālsodāmas alternatīvas darbības, katra no tām var veidot patstāvīgu noziedzīgu nodarījumu.

Par noziedzīgu darbību krimināltiesiskā nozīmē tiekot uzskatīta personas apzināta, aktīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, ar kuru šī persona realizē savu gribu un kuras rezultāts ir Krimināllikumā paredzēts ar likumu aizsargātas intereses apdraudējums. Tieši tādā nozīmē tad arī esot risināms jautājums par apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētās darbības noziedzīguma atpakaļejošo spēku tikai attiecībā uz prettiesisko darbību, kas izpaudusies kā publisks aicinājums vērsties pret Latvijas Republikas teritoriālo vienotību.

Tas, ka Krimināllikuma 81. pantā paredzētā nozieguma sastāva pazīme papildināta ar vārdiem „Satversmē neparedzētā veidā”, nenozīmējot, ka apstrīdētajā Krimināllikuma normā nebija paredzēta atbildība par šādu noziegumu. Katras suverēnas valsts neatkarības un patstāvības pamats esot tās teritoriālā vienotība. Ar Satversmi Latvijas teritorija pasludināta par veselu un nedalāmu. Satversmē esot nostiprināts arī tas, ka Latvijas Republikas teritoriālās izmaiņas drīkst izdarīt tikai Saeima un tikai ar visas tautas nobalsošanu.

Apstrīdētā Krimināllikuma norma esot paredzējusi atbildību par aicinājumu likvidēt Latvijas valstisko neatkarību, iekļaujot Latviju vienotā valstiskā veidojumā ar kādu citu valsti jebkādas prettiesiskas darbības rezultātā. Tātad

ikviena darbība, kas apdraud Latvijas valsts neatkarību un ir vērsta pret Latvijas valsts teritoriālo vienotību, tika atzīta par prettiesisku un sodāmu tāpat kā ikviens Krimināllikumā paredzēts noziegums. Tas nozīmējot, ka nav likumīga pamata apgalvot, ka likumdevējs to prettiesisko darbību skaitā, kuras veido apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētā nozieguma pazīmes, nebūtu paredzējis atbildību par tādām darbībām kā publiski aicinājumi vērsties pret Latvijas teritoriālo vienotību Satversmē neparedzētā veidā. Pretējs secinājums būtu pretrunā ar Satversmi. No minētā esot izdarāms secinājums, ka, iekļaujot Krimināllikumā jaunu normu, atceltajā normā paredzētās darbības netika atzītas par nesodāmām. Arī apstrīdētajā Krimināllikuma normā, tāpat kā Krimināllikuma 81. pantā, bija paredzēta atbildība par darbību, kas abos gadījumos vienādā mērā apdraud Satversmē nostiprināto valsts teritoriālo vienotību. Norāde „Satversmē neparedzētā veidā” vienīgi precizējot izteiktā aicinājuma veidu, tas ir, veidu, kādā izpaudies pret Latvijas Republikas teritoriālo vienotību vērstais nodarījums (darbība), bet nemainot šādas darbības saturu un jēgu.

Attiecībā uz apstrīdēto pārejas noteikumu secināms, ka atpakaļejošo spēku izslēdz tas, ka gan apstrīdētajā Krimināllikuma normā, gan pēc tam arī Krimināllikuma 81. pantā ir paredzēta kriminālatbildība par publisku aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas teritoriālo vienotību.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras docente *Dr. iur. Diāna Hamkova* – uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam.

Saeimas atbildes rakstā esot pamatoti norādīts, ka ne katra uzskata publiska paušana ir aizsargājama ar tiesībām uz vārda brīvību. Noteikta veida publiskus izteikumus tiesības uz vārda brīvību neaizsargājot, turklāt ne tikai gadījumos, kad tie satur aicinājumu uz vardarbību, bet arī gadījumos, kad tie nesatur tiešu aicinājumu uz vardarbību. Līdz ar to *Dr. iur. Diāna Hamkova* piekrīt Saeimas viedoklim, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma neaizskar Pieteikuma iesniedzēja tiesības, kas garantētas Satversmes 100. panta pirmajā teikumā.

Tomēr tad, ja Satversmes tiesa uzskatītu, ka ar Satversmes 100. panta pirmo teikumu šādi izteikumi tiek aizsargāti, būtu ņemams vērā tas, ka tiesības uz vārda brīvību var tikt pakļautas zināmiem ierobežojumiem. *Dr. iur. Diāna Hamkova* pievienojas Saeimas un Pieteikuma iesniedzēja viedoklim, ka ierobežojums ir noteikts ar likumu un tam ir leģitīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un

sabiedrības drošības aizsardzība, un papildus norāda, ka par tā leģitīmajiem mērķiem varētu uzskatīt arī valsts drošības un teritoriālās vienotības aizsardzību.

Apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētais noziegums esot vērsts pret valsts pamatinteresēm, kas nostiprinātas Satversmē. No objektīvās puses šajā normā paredzētais nodarījums raksturojoties ar aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, iekļaujot Latviju vienotā valstiskā veidojumā ar kādu citu valsti, vai ar aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību citādā veidā. Saskaņā ar šā noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses tvērumu vardarbības faktam šā nodarījuma kvalifikācijā neesot nozīmes. Likumdevējs uzskatījis, ka valsts pamatintereses ir aizsargājamas gan no vardarbīgām, gan arī no nevardarbīgām darbībām.

Apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētā nodarījuma subjektīvā puse raksturojoties ar mērķi likvidēt valsts neatkarību, graut valsts teritoriālo vienotību. Šis nodarījums esot formāla sastāva noziegums. Fakts, ka nodarījums izdarīts, lietojot vardarbību, paaugstinot tā kaitīguma pakāpi, tomēr vardarbības neesība pati par sevi nevarot attaisnot Satversmei neatbilstošu un Latvijas valsts drošībai kaitējošu darbību.

Valsts neatkarība un drošība esot konstitucionāli aizsargājami labumi. Esot jāņem vērā tas, ka krimināltiesību uzmanības lokā nonāk tikai paši kaitīgākie nodarījumi. Nodarījumi, kas vērsti pret Satversmē nostiprinātajām pamatinteresēm, apdraud valsts neatkarību, drošību un demokrātisko iekārtu, piederot pie viskaitīgākajiem un sabiedrības drošībai plašākā nozīmē bīstamākajiem apdraudējumiem. Līdz ar to kriminālatbildība esot vienīgais un vispiemērotākais līdzeklis šādu apdraudējumu gadījumā.

Apstrīdētajā Krimināllikuma normā ietvertais regulējums esot vērsts uz Latvijas Republikas valstiskās neatkarības kā konstitucionālas vērtības aizsardzību. Jo nozīmīgāks noziedzīgā nodarījuma objekts, proti, ar Krimināllikumu aizsargātā interese, jo kaitīgāks esot attiecīgais noziedzīgais nodarījums. Apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētā nozieguma radītais nacionālās drošības interešu apdraudējums esot uzskatāms par visai nopietnu, jo, kā norādīts Nacionālās drošības likuma 1. panta otrajā daļā, nacionālās drošības garantēšana ir valsts pamatpienākums.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras lektore Mg. iur. Evija Vīnkalna – uzskata,

ka apstrīdētais pārejas noteikums atbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam.

Apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzēts formāla sastāva noziegums, un arī Krimināllikuma 81. pantā paredzētais esot formāla (nošķelta) sastāva noziegums. Tomēr Krimināllikuma 81. panta dispozīcijā vairs neesot izcelts apstrīdētajā Krimināllikuma normā ietvertais nolūks un arī noteiktā sankcija esot personai nelabvēlīgāka.

Ar 2016. gada 21. aprīļa grozījumiem apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētais noziedzīgais nodarījums pēc būtības neesot dekriminalizēts. Arī no likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 514/Lp12) anotācijas izrietot, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma tagad ir ietverta citos Krimināllikuma pantos. Uz to norādījusi arī Augstākā tiesa savā nolēmumā.

Mg. iur. Evija Vīnkalna arī pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēja izdarīto noziedzīgo nodarījumu tam, ka Krimināllikuma 81. panta dispozīcija papildināta ar vārdiem „Satversmē neparedzētā veidā”, nav juridiskas nozīmes, jo likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību Satversmē paredzētā veidā neesot iespējams.

13. Pieaicinātā persona – *Dr. iur.* Andrejs Judins – uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam, bet apstrīdētais pārejas noteikums – Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam.

Krimināllikuma X nodaļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu grupas objekts esot valsts intereses, tās suverenitāte, teritoriālā vienotība un drošība. Apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētā nozieguma sastāvs esot veidots ar leģitīmu mērķi – aizsargāt Latvijas tautas un Latvijas valsts suverenitāti, kā arī novērst darbības, kas vērstas uz Latvijas Republikas neatkarības likvidāciju. Publisks aicinājums likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību esot darbība, kas vērsta pret Latvijas Republikas suverenitāti, proti, tas apdraudot Latvijas tautas tiesības patstāvīgi, bez jebkādas ārējas varas iejaukšanās realizēt savas pašnoteikšanās tiesības un lemt par valsts organizācijas jautājumiem, un apdraudot arī Satversmē noteiktajā kārtībā izveidoto institūciju spēju īstenot virsvadību Latvijas Republikas teritorijā. Konstruējot apstrīdēto Krimināllikuma normu, likumdevējs esot paredzējis, ka tajā definētais noziedzīgais nodarījums ir atzīstams par pabeigtu neatkarīgi no tā, vai kaitīgās sekas ir vai nav iestājušās, un ka tas var tikt izdarīts tikai tīši – ar tiešu nodomu.

Salīdzinājumā ar citām uz valsts varas gāšanu vērstām darbībām, piemēram, Krimināllikuma 80. pantā paredzētajām darbībām, publisks aicinājums likvidēt Latvijas valstisko neatkarību esot mazāk kaitīgs un līdz ar to atzīts par mazāk smagu noziegumu, paredzot tā kaitīgumam un raksturam atbilstošus sodus. Paredzot kriminālatbildību par šādu publisku aicinājumu, likumdevējs esot atzinis par noziedzīgām tādas aktīvas un tīšas darbības, kas veiktas, lai iedarbotos uz citu cilvēku apziņu un radītu viņiem vēlmi veikt darbības, kuras tiek atzītas par noziedzīgām un var nodarīt lielu kaitējumu aizsargātajām interesēm.

Dr. iur. Andrejs Judins uzskata, ka ar apstrīdēto Krimināllikuma normu ir ierobežotas personas tiesības uz vārda brīvību, tomēr publiska aicinājuma likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību atzīšanai par mazāk smagu noziegumu bija un ir leģitīms mērķis un noteiktais tiesību ierobežojums uzskatāms par samērīgu ar kaitējumu, ko varētu radīt minētā nozieguma izdarīšana.

Kaut gan apstrīdētā Krimināllikuma norma no Krimināllikuma tika izslēgta, neesot pamata uzskatīt, ka būtu notikusi attiecīgā nozieguma – publiska aicinājuma likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību nolūkā iekļaut Latviju vienotā valstiskā veidojumā ar kādu citu valsti vai likvidēt citādā veidā – dekriminalizācija, jo šī norma tika iestrādāta Krimināllikuma 81. pantā. Nozieguma sastāva, kas paredz atbildību par publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, pārcelšana uz Krimināllikuma 81. pantu neesot vērtējama kā labvēlīga vai nelabvēlīga personai – tai esot neitrāla nozīme. Līdz ar to apstrīdētais pārejas noteikums nepārkāpjot tās personas tiesības un intereses, kura turēta aizdomās vai apsūdzēta apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētā nozieguma izdarīšanā.

14. Pieaicinātā persona – *Dr. iur.* Māris Onževs – uzskata, ka, ciktāl pēc 2016. gada 21. aprīļa grozījumu pieņemšanas apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētā krimināli sodāmā rīcība joprojām ir krimināli sodāma saskaņā ar Krimināllikuma 81. pantu vai citu Krimināllikuma normu ar vismaz tikpat smagu sankciju, apstrīdētais pārejas noteikums nepārkāpj Satversmes 1. un 92. pantu.

Vācijas tiesību doktrīnā citstarp esot norādīta iespēja atkāpties no labvēlīga atpakaļejoša spēka noteikšanas gadījumos, kad tas nepieciešams normatīvo aktu konstrukcijas dēļ, piemēram, gadījumos, kad uz laiku pieņemti normatīvie akti tiek aizstāti ar citām tāda paša satura tiesību normām. Šādos gadījumos, kad grozījumi veikti tiesiskā regulējuma pārstrukturēšanai, tiesību normas pieņemšana automātiski nenozīmējot to, ka likumdevējam ar labvēlīgu atpakaļejošu spēku būtu jānodrošina to personu aizsardzība, kuras radījušas tiesību aizskārumu iepriekšējā

tiesiskā regulējuma spēkā esības laikā. Arī izskatāmajā lietā nozīmīgākais apstākļi attiecībā uz jautājumu, vai ir pārkāpts labvēlīga atpakaļejoša spēka principa piemērošanas pienākums, esot saistīts ar apstrīdētās Krimināllikuma normas tiesiskā sastāva ietveršanu Krimināllikumā pēc 2016. gada 21. aprīļa grozījumu pieņemšanas. Ja Krimināllikuma 81. pantā ietverts apstrīdētās Krimināllikuma normas sastāvs, tad neesot uzskatāms, ka būtu piemērojams princips par labvēlīga atpakaļejoša spēka piemērošanu.

Labvēlīga atpakaļejoša spēka principa piemērošanu krimināltiesībās nevarot vērtēt tikai šauri formāli, katra situācija esot jāvērtē individuāli un pēc tās saturiskās būtības. Labvēlīga atpakaļejoša spēka principa piemērošanas priekšnoteikums esot iepriekš sodāmās darbības dekriminalizācija vai soda mēra samazināšana. Tādēļ tad, ja valsts nevis dekriminalizē konkrēto krimināli sodāmo darbību, bet gan veic formālas izmaiņas tiesību normu saturā, vienā likuma pantā ietvertās tiesību normas iekļaujot tā paša likuma citā pantā, nevarot uzskatīt, ka būtu pārkāpts labvēlīga atpakaļejoša spēka princips. Šāda izpratne likumdevējam saglabājot zināmu fleksibilitāti un pasargājot to no tādas situācijas, kad tas vairs nevarētu veikt nekādas strukturālas izmaiņas Krimināllikumā.

15. Pieaicinātā persona – Mg. iur. Māris Burbergs – uzskata, ka apstrīdētā Krimināllikuma norma neatbilst Satversmes 100. panta pirmajam teikumam, ciktāl tā paredz kriminālatbildību gadījumā, kad nav reāla valsts un sabiedrības interešu apdraudējuma.

Starptautiskie cilvēktiesību aizsardzības instrumenti paredzot iespēju izslēgt noteiktus izteikumus no cilvēktiesību aizsardzības. Tomēr Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumos un Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Cilvēktiesību komitejas pausto tikai daļēji esot iespējams attiecināt uz aicinājumu pievienot valsti citai valstij, ciktāl šāds aicinājums, tāpat kā traģisku vēstures faktu noliegšana un rasistiski izteikumi, kurina naidu dažādu Latvijā dzīvojošu etnisko grupu starpā. Tā, piemēram, aicinājums atjaunot Padomju Savienību un pievienot Latviju tai varot tikt uztverts kā naida runa un raisīt spriedzi dažādu Latvijas etnisko grupu savstarpējās attiecībās.

Attiecībā uz izteikumiem par valstiskuma likvidēšanu Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā esot piemērots Konvencijas 17. pants, ja tie saturējuši publisku aicinājumu sākt valsts iekšienē bruņotu konfliktu, lai sagrābtu valsts varu, kā arī sadalītu valsts teritoriju pēc varas maiņas. Atšķirībā no Pakta un Konvencijas Satversmes VIII nodaļa neietverot tādu regulējumu, saskaņā ar kuru

tamlīdzīgi izteikumi varētu palikt ārpus Satversmes aizsardzības un nebūtu jāpiemēro pamattiesību ierobežošanas nosacījumi. Līdz ar to *Mg. iur.* Māris Burbergs uzskata, ka starptautiskajās cilvēktiesībās šobrīd nav vienotas un konsekventas pieejas nauda runu saturošu izteikumu izslēgšanai no vārda brīvības tvēruma. Tāpēc šie starptautiskie elementi nebūtu izmantojami Satversmes aizsargātās vārda brīvības tvēruma sašaurināšanai. Tāpat starptautiskajās cilvēktiesībās neesot paredzēts tas, ka no vārda brīvības tvēruma varētu tikt izslēgti miermīlīgi aicinājumi mainīt valsts pamatelementus.

Apstrīdētā Krimināllikuma norma esot spēkā no Krimināllikuma pieņemšanas brīža, esot izveidojusies arī tiesu prakse šīs normas piemērošanā, un Pieteikuma iesniedzējs pats norādījis, ka attiecīgais nodarījums bijis viņa atbildes reakcija uz ziņām par šīs normas piemērošanu citai personai. Līdz ar to apstrīdētā Krimināllikuma norma uzskatāma par atbilstošu konkrētības pakāpei, kas nepieciešama, lai varētu uzskatīt, ka vārda brīvības ierobežojums ir noteikts ar likumu.

Tam, vai Satversme paredz iespēju pievienot Latviju citai valstij, izskatāmajā lietā neesot nozīmes. Satversmē noteikta faktiskā neiespējamība īstenot kādu aicinājumu nenozīmējot to, ka attiecīgs aicinājums nevarētu tikt izteikts un par to nevarētu notikt diskusijas vai ka tikai konstitucionālās neiespējamības dēļ šāds aicinājums ir pretlikumīgs. Ņemot vērā to, ka attiecīga aicinājuma pretlikumība ir noteikta Krimināllikumā, neesot nepieciešams paplašināt izskatāmajā lietā risināmo jautājumu un vērtēt aicinājuma pievienot Latviju citai valstij īstenošanas satversmību.

Apstrīdētā Krimināllikuma norma aizliedzot paust aicinājumu pievienot Latviju tiklab Krievijas Federācijai, kā Amerikas Savienotajām Valstīm, proti, tās piemērošanā neesot nozīmes nedz tās valsts demokrātijas līmenim, kurai pievienotu aicinājuma paudējs vēlētos redzēt Latviju, nedz arī reālajam apdraudējumam, ko attiecīgā valsts rada Latvijas valsts un sabiedrības interesēm. Tāpat apstrīdētā Krimināllikuma norma nenošķirot to, vai tiek aicināts uz pievienošanu miermīlīgā veidā vai ar spēka pielietošanu, tātad nozīmes neesot arī pievienošanas juridiskajam raksturam. Amerikas Savienotās Valstis esot Latvijas stratēģiskais partneris drošības jomā un neapdraudot Latvijas valsts pastāvēšanu un demokrātisko iekārtu. Tādējādi publiski pausts aicinājums pievienot Latviju Amerikas Savienotajām Valstīm nevarot palielināt iespējamību, ka Amerikas Savienotās Valstis veiks agresīvus aktus šāda aicinājuma īstenošanai. Šāds

aicinājums neapdraudot sabiedrības drošību un neradot spriedzi Latvijas sabiedrībā.

Šādu apdraudējumu neradot arī diskusijas par Eiropas nākotni, kurās bieži tiek pausts aicinājums izveidot Eiropas Savienotās Valstis. Tomēr saskaņā ar apstrīdēto Krimināllikuma normu šādas diskusijas esot ierobežotas un federatīvas valsts idejas atbalstītāji nevarot publiski paust aicinājumu veidot jaunu federatīvu valsti, kurā Latvija būtu iekļauta kā viena no pavalstīm, neatkarīgi no tā, ka tiktu saglabāta demokrātiska valsts iekārta un Latvija pilnībā nezaudētu savu suverenitāti noteiktos jautājumos. Līdz ar to *Mg. iur.* Māris Burbergs uzskata, ka apstrīdētajā Krimināllikuma normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir plašs un pilnīgs, turklāt aizliedz vairāk, nekā nepieciešams leģitīmo mērķu – sabiedrības drošības un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība – sasniegšanai.

16. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras vadītājs un docents *Dr. iur.* Jānis Pleps – uzskata, ka norādes „Satversmē neparedzētā veidā” ietveršana Krimināllikuma 80., 80.¹ un 81. pantā automātiski nenozīmējot to, ka visas šajos pantos paredzētās darbības būtu iespējams veikt arī Satversmē paredzētā veidā un tad tās nebūtu krimināli sodāmas. Katrā konkrētā gadījumā tas noskaidrojams, korekti interpretējot attiecīgās Satversmes normas un aizpildot attiecīgo tiesiskā sastāva pazīmi ar konkrēto saturu.

Šī tiesiskā sastāva pazīme esot norāde, ka attiecīgais jautājums nav saturiski noregulēts ar Krimināllikuma normu, bet noskaidrojams Satversmes iztulkošanas un piemērošanas ceļā. Ar zemāka juridiska spēka normatīvu tiesību aktu – Krimināllikumu – likumdevējs pats nevarot saturiski izšķirt jautājumu, kas atrisināms Satversmes līmenī. Tikai pati Satversme varot paredzēt, kuras darbības būtu konstitucionāli pieļaujamas un kuras būtu antikonstitucionālas. Līdz ar to no norādes „Satversmē neparedzētā veidā” esības spēkā esošajā Krimināllikuma 81. pantā vien nevarot automātiski izdarīt secinājumu, ka šī redakcija ir Pieteikuma iesniedzējam labvēlīgāka nekā apstrīdētā Krimināllikuma norma. Lai to noteiktu, esot nepieciešams noskaidrot, vai Satversme pieļauj konstitucionālu vēršanos pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību un suverenitāti. Tas nozīmējot, ka izskatāmajā lietā nepieciešams rast atbildi uz principiāli svarīgu konstitucionālo tiesību jautājumu par to, vai Satversme pieļauj konstitucionālu veidu, kādā varētu tikt likvidēta Latvijas Republikas valstiskā neatkarība.

Aizliegums likvidēt Latviju kā neatkarīgu demokrātisku republiku Satversmes sistēmā varot pastāvēt kā rakstīta konstitucionāla ranga norma, kā nerakstīts Latvijas – demokrātiskas tiesiskas valsts – vispārējs tiesību princips vai kā Satversmes tiesas veikts vispāršaistošs konstitucionāla ranga normas iztulkojums. Raugoties uz Satversmes tiesas praksi, būtu rūpīgi apsverama Satversmes tiesas paustā atziņa, ka Latvijas valsts balstās uz tādām pamatvērtībām, kas citstarp ietver demokrātiju, valsts un tautas suverenitāti, un šīs vērtības nevar aizskart ar grozījumiem Satversmē, kuri ieviesti tikai ar likumu. No šīs Satversmes tiesas atziņas varētu atvasināt tālāku secinājumu, ka Latvijas kā neatkarīgas demokrātiskas republikas pastāvēšanu konstitucionālais likumdevējs (ne Saeima, ne Latvijas pilsoņu kopums) nevarētu pārskatīt ar Satversmes grozījumiem. Tāpat būtu jāņem vērā tas, kas Satversmes ievadā teikts par latviešu nācijas negrozāmo valstsgribu kā Latvijas valsts pastāvēšanas pamatu un par pienākumu nodrošināt Latvijas valsts pastāvēšanu cauri gadsimtiem. Attiecīgās konstitucionālā ranga normas varētu tikt uzskatītas par tādām, kas konstitucionāli izslēdz iespēju likvidēt Latviju kā neatkarīgu demokrātisku valsti.

Konstitucionāls aizliegums likvidēt Latviju kā neatkarīgu demokrātisku republiku jau bijis attīstīts kā nerakstīts Latvijas – demokrātiskas un tiesiskas valsts – vispārējs tiesību princips, kas akceptēts gan tiesību zinātnē, gan tiesību doktrīnā. Ņemot vērā šos faktus, esot iespējams konstatēt, ka pastāv konstitucionāls aizliegums likvidēt Latviju kā neatkarīgu demokrātisku republiku. Līdz ar to neesot iespējams Satversmē paredzētā veidā vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību un suverenitāti, proti, likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību.

Dr. iur. Jānis Pleps uzskata, ka Pieteikuma iesniedzēja konstitucionālajā sūdzībā sniegtā argumentācija nenorāda uz acīmredzamu likumdevēja rīcības brīvības pārkāpumu sodu politikas jomā. Saeima esot pamatojusi apstrīdētās Krimināllikuma normas atbilstību Satversmes 100. panta pirmajam teikumam. Konstatējot, ka pastāv konstitucionāla ranga norma, kas aizliedz likvidēt Latviju kā neatkarīgu demokrātisku republiku, šajā lietā būtu iespējams apsvērt, vai tas nebūtu uzskatāms par tiešu konstitūcijā noteikto pamattiesību ierobežojumu. Proti, ārpus Satversmes 100. panta pirmajā teikumā ietvertās vārda brīvības robežām atrodies publiski aicinājumi likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, un šāds sašaurinājums jau esot noteikts ar citu konstitucionāla ranga normu, kas ņemama vērā, piemērojot Satversmes 100. panta pirmo teikumu.

Satversmes tiesa secināja:

17. Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt apstrīdētās Krimināllikuma normas atbilstību Satversmes 100. panta pirmajam teikumam, kas paredz personas tiesības uz vārda brīvību.

Vārda brīvība tiek uzskatīta par vienu no svarīgākajām cilvēka pamattiesībām un ir ietverta ikvienas demokrātiskas valsts pamatlikumā (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija sprieduma lietā Nr. 2015-01-01 11.1. punktu*).

Satversmes 100. pantā noteiktās tiesības uz vārda brīvību ir personu aizsargājošas tiesības. Proti, tās citstarp paredz, ka indivīds var prasīt, lai valsts neiejaucas viņa vārda brīvības jomā. Vārda brīvība ir demokrātiskas valsts vērtība un būtisks demokrātiskas sabiedrības elements, kas nodrošina sabiedrības iespēju ietekmēt politiskos procesus, tostarp arī kritizējot valsts varu. Taču šo tiesību izmantošana ir saistīta ar īpašiem pienākumiem un atbildību, jo tiesības uz vārda brīvību nenozīmē visatļautību. Demokrātiskas valsts vērtību izpratne jāveicina nevis ar tādiem līdzekļiem, kas rada bailes no soda, bet gan ar tādiem līdzekļiem, kas veicina viedokļu plurālismu.

Nošķirami ir divi vārda brīvības aspekti: pozitīvais (indivīdu tiesības brīvi iegūt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus) un negatīvais (tiesības paturēt informāciju, turēties pie saviem uzskatiem un tos nepaust). Vārda brīvības pozitīvais aspekts ietver tiesības brīvi paust savus uzskatus jebkādā veidā – mutvārdos, rakstveidā, vizuāli, ar māksliniecisku izteiksmes līdzekļu palīdzību u. tml. (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija sprieduma lietā Nr. 2015-01-01 11.3. punktu un 2017. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-03-01 13. punktu*)

Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Satversmes 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. No šā panta izriet, ka likumdevēja mērķis ir panākt Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 11.1. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 100. panta saturs pilnīgāk atklājams, ievērojot Konvencijas 10. pantu, kā arī Pakta 19. pantu (*sk. Satversmes*

tiesas 2003. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-02-0106 secinājumu daļas 1. punktu un 2015. gada 2. jūlija sprieduma lietā Nr. 2015-01-01 11.3. punktu).

Konvencijas 10. panta 1. punkts citstarp noteic, ka ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus. Šīs tiesības ietver uzskatu brīvību un tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas bez sabiedrisko institūciju iejaukšanās un neatkarīgi no valstu robežām. Tomēr tiesības uz vārda brīvību nav absolūtas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-05-01 21.–22. punktu un 2017. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-03-01 14. punktu).*

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka izteiksmes brīvība ir viens no būtiskiem demokrātiskas sabiedrības pamatiem un viens no tās attīstības un katra indivīda pašrealizācijas pamatnosacījumiem (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2007. gada 10. decembra sprieduma lietā „Stoll v. Switzerland”, pieteikums Nr. 69698/01, 101. punktu).* Izteiksmes brīvība attiecas ne tikai uz tādu informāciju vai idejām, kas tiek uztvertas labvēlīgi vai kas tiek uzskatītas par neaizvainojošām vai atstāj citus vienaldzīgus, bet arī uz tādu informāciju un idejām, kas citus aizskar, šokē vai satrauc. Tādi ir plurālisma, tolerances un atvērtības nosacījumi, bez kuriem nav iedomājama demokrātiska sabiedrība (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2016. gada 29. marta sprieduma lietā „Bédat v. Switzerland”, pieteikums Nr. 56925/08, 48. punktu un 2005. gada 15. februāra sprieduma lietā „Steel and Morris v. the United Kingdom”, pieteikums Nr. 68416/01, 87. punktu).*

Demokrātijas būtība ir tās spēja risināt problēmas atklātās debatēs. Pateicoties izteiksmes brīvībai, demokrātija attīstās (*sal. sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 1998. gada 30. janvāra sprieduma lietā „United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey”, pieteikums Nr. 19392/92, 57. punktu).* Demokrātiskā sabiedrībā, kuras pamatā ir tiesiskums, personām, kuras pauž politiskas idejas, kas tiek īstenotas ar miermīlīgiem līdzekļiem, ir jādod pienācīga iespēja izteikties (*sal. sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 2. oktobra sprieduma lietā „Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria”, pieteikumi Nr. 29221/95 un Nr. 29225/95, 97. punktu).* Vērtējot izteikumus, ir jāņem vērā arī lietotie vārdi un konteksts, kurā tie pausti, kā arī to iespējamā ietekme (*sal. sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 16. marta sprieduma lietā „Özgür Gündem v. Turkey”, pieteikums Nr. 23144/93, 63. punktu).*

Saeima savā atbildes rakstā atsaucas uz Konvencijas 17. pantā ietverto tiesību ļaunprātīgas izmantošanas aizliegumu. Proti, ja Konvencijas 17. pants tiek piemērots saistībā ar Konvencijas 10. pantu, tad attiecīgie izteikumi neietilpst Konvencijas 10. panta tvērumā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka Konvencijas 17. panta mērķis ir liegt personām un personu grupām iespēju iesaistīties tādās darbībās, kā arī attaisnot vai veikt tādās darbības, kuras ir vērstas uz Konvencijā nostiprināto tiesību un brīvību iznīcināšanu. Tomēr šis pants ir piemērojams tikai izņēmuma un ārkārtas gadījumos (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2011. gada 6. janvāra sprieduma lietā „Paksas v. Lithuania”, pieteikums Nr. 34932/04, 87. punktu*). Uz to norāda arī vairākas pieaicinātās personas (*sk. Ministru kabineta pārstāves starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīnes Līces viedokli lietas materiālu 3. sēj. 61.–66. lp. un Latvijas Zvērinātu advokātu padomes viedokli lietas materiālu 3. sēj. 35.–40. lp.*). Gadījumos, kas attiecas uz Konvencijas 10. pantu, Konvencijas 17. pants būtu jāpiemēro tikai tad, ja uzreiz ir skaidrs, ka vārda brīvība tiek izmantota nolūkos, kas ir acīmredzamā pretrunā ar Konvencijas vērtībām (*sal. sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2015. gada 15. oktobra sprieduma lietā „Perinçek v. Switzerland”, pieteikums Nr. 27510/08, 114. punktu*).

Attiecībā uz tādiem aicinājumiem, kas saistīti ar valstiskās neatkarības likvidēšanu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir piemērojusi Konvencijas 17. pantu, vērtējot aicinājumu uz bruņotu konfliktu valsts iekšienē nolūkā sagrābt valsts varu un sadalīt valsts teritoriju, un atzinusi, ka izplatītie vēstījumi apdraudēja sabiedrisko kārtību un demokrātiju un bija pretrunā ar tādām vērtībām, kas ir Konvencijas un demokrātiskas sabiedrības pamatā, tostarp taisnīgumu, brīvām vēlēšanām un mieru (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā „Romanov v. Ukraine”, pieteikums Nr. 63782/11, 163.–166. punktu*).

Tādējādi starptautiskās cilvēktiesību normas neizslēdz no vārda brīvības tvēruma miermīlīgus aicinājumus mainīt valsts pamatelementus. Līdzīgu viedokli paudis arī *Mg. iur. Māris Burbergs* (*sk. Mg. iur. Māra Burberga viedokli lietas materiālu 4. sēj. 72.–75. lp.*).

Pakta 19. pants citstarp noteic, ka ikvienam ir tiesības netraucēti turēties pie saviem uzskatiem un brīvi tos paust. Tomēr šo tiesību izmantošana ir saistīta arī ar īpašiem pienākumiem un atbildību. Tiesību doktrīnā norādīts, ka uzskatu brīvība un brīvība tos paust bieži tiek uzsvērtā kā Pakta kodols un citu Paktā nostiprināto

tiesību mēraukla. Šīs brīvības apvieno pilsoniskās un politiskās tiesības harmoniskā veselumā (*sal. sk.: Nowak M. U. N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. Kehl am Rhein: Engel, 1993, p. 336*).

Taču ideju paušana ir jānošķir no darbībām, kuras pārsniedz to, kas saistīts ar šo ideju aktīvu īstenošanu. Piemēram, konkrēti valdības gāšanas priekšdarbi ir noziedzīgas darbības, uz kurām neattiecas vārda brīvības aizsardzība neatkarīgi no iejaukšanās pieļaujamības saskaņā ar Pakta 19. panta 3. punktu. Tomēr dalībvalstis nedrīkst arī paplašināt nacionālās drošības aizsardzību tiktāl, lai apspiestu vienkāršu uzskatu paušanu un par to sodītu, pat ja šie uzskati ir ļoti kritiski (*sal. sk.: Nowak M. U. N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. Kehl am Rhein: Engel, 1993, pp. 341–342*).

Eiropas Padomes komisija „Demokrātija caur tiesībām” (Venēcijas komisija) ir paudusi arī tādu viedokli, ka demokrātiskai valstij nevajadzētu baidīties no debatēm pat par visšokējošākajām un antidemokrātiskām idejām. Šādas idejas esot jāatspēko, un demokrātisku vērtību pārākums jāpierāda atklātās debatēs. Pārlicināšana atklātu debašu gaitā, nevis aizliegumi un represijas esot visdemokrātiskākais pamatvērtību aizsardzības līdzeklis (*sk. Eiropas Padomes komisijas „Demokrātija caur tiesībām” (Venēcijas komisija) 2008. gada 23. oktobra atzinuma CDL-AD(2008)026 44. punktu, pieejams: <http://www.venice.coe.int>*).

Līdz ar to Satversmes 100. panta pirmais teikums ietver tiesības paust uzskatus, arī tādus uzskatus, kas izaicina pastāvošo valsts iekārtu un kas tiek īstenoti ar miermīlīgiem līdzekļiem.

18. Lietas dalībnieki un pieaicinātās personas izteica atšķirīgus viedokļus par apstrīdētās Krimināllikuma normas tvērumu un tās piemērošanu. Lai noteiktu, vai ir pamats izvērtēt apstrīdētās Krimināllikuma normas atbilstību Satversmei, Satversmes tiesai visupirms nepieciešams noskaidrot šīs normas mērķi un patieso jēgu.

18.1. Ar apstrīdēto Krimināllikuma normu likumdevējs ir atzinis par krimināli sodāmu noteiktu personas publisku aicinājumu – likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību. No apstrīdētās Krimināllikuma normas tekstuālās redakcijas izriet, ka kriminālatbildība ir paredzēta par vienu no šādām darbībām: 1) aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību nolūkā iekļaut Latviju vienotā valstiskā veidojumā ar kādu citu valsti; 2) aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību citādā veidā.

Vārds „aicinājums” nozīmē „paveikta darbība → aicināt; lūgums, mudinājums ierasties, piedalīties” (sk.: *Latviešu valodas vārdnīca. 30 000 pamatvārdu un to skaidrojumu. 2. izdevums. Rīga: „Izdevniecība Avots”, 2013, 21. lpp.*). Savukārt vārds „likvidēt” nozīmē „panākt, lai kaut kas beidz pastāvēt, darboties; panākt, lai kaut kas izzūd; iznīcināt, nonāvēt” (sk.: *Svešvārdu vārdnīca. 25 000 vārdu un terminu. Rīga: „Izdevniecība Avots”, 2008, 488. lpp.*), „izbeigt, pārtraukt (kā) darbību, pastāvēšanu, eksistenci, iznīcināt” (sk.: *Latviešu valodas vārdnīca. 30 000 pamatvārdu un to skaidrojumu. 2. izdevums. Rīga: „Izdevniecība Avots”, 2013, 600. lpp.*).

Attiecībā uz apstrīdētajā Krimināllikuma normā ietverto pazīmi – aicinājuma publiskumu – tiesību doktrīnā atzīts, ka aicinājums uzskatāms par publisku, ja tas izteikts citu personu klātbūtnē vai arī tādā veidā, ka arī klātneesoša persona var ar to iepazīties (sk.: *Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 40. lpp.*).

Apstrīdētās Krimināllikuma normas teksts citstarp liecina par to, ka personas saukšanai pie kriminālatbildības nepieciešams konstatēt noteiktu darbību – aicinājuma publisku izteikšanu. Līdz ar to apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilstoši tās tekstuālajai redakcijai aizliedz jebkāda veida publiskus aicinājumus likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību. Skaidrojot darbību, par kuru apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzēta kriminālatbildība, tiesību doktrīnā pausts viedoklis, ka konkrētais noziedzīgais nodarījums skaitās pabeigts ar aicinājuma publisku izteikšanu (sk.: *Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 40.–41. lpp.*).

Lai noskaidrotu tiesību normu saturisko tvērumu, tostarp krimināltiesību normu saturisko tvērumu, ir jāizmanto arī citas tiesību normu interpretācijas metodes.

18.2. Latvijas demokrātiskā iekārta tika atjaunota pēc nedemokrātiska (totalitāra) režīma īstenotas okupācijas. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas valstī notika tiesiskās sistēmas transformācija uz demokrātiskai tiesiskai valstij atbilstošām tiesībām, kuru pamatvērtība ir cilvēktiesību nodrošināšana.

Latvijai atjaunojot un nostiprinot valstisko neatkarību un demokrātisko valsts iekārtu, nolūkā to aizsargāt tālaika likumdevējs jau Latvijas kriminālkodeksā bija iekļāvis normu, kas paredzēja kriminālatbildību „par publiskiem aicinājumiem likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, iekļaujot Latviju vienotā

valstiskā veidojumā ar kādu citu valsti vai valstu savienību vai citādā veidā”. Līdzīgs regulējums vēlāk pārņemts arī Krimināllikumā. Līdz ar to šāds regulējums Latvijas tiesību sistēmā pastāv jau ilgu laiku.

Kriminālatbildība par publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību Krimināllikuma 82. pantā bija paredzēta līdz 2016. gada 10. maijam, jo ar 2016. gada 21. aprīļa grozījumiem apstrīdētā Krimināllikuma norma tika izslēgta, bet Krimināllikuma 80., 80.¹ un 81. pants tika izteikts jaunā redakcijā. Šobrīd spēkā esošajā redakcijā Krimināllikuma 81. pants paredz kriminālatbildību par publisku aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību, suverenitāti, teritoriālo vienotību, valsts varu vai valsts iekārtu Latvijas Republikas Satversmē neparedzētā veidā vai par šādu aicinājumu saturoša materiāla izplatīšanu.

No 2016. gada 21. aprīļa grozījumu izstrādes un pieņemšanas materiāliem izriet, ka ar šiem grozījumiem Krimināllikuma X nodaļā tika veiktas strukturālas izmaiņas, citstarp apstrīdēto Krimināllikuma normu turpmāk iekļaujot Krimināllikuma 81. pantā (*sk., piemēram, 2016. gada 21. aprīļa likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” (likumprojekts Nr. 514/Lp12) anotācijas I sadaļas 2. punktu un Saeimas Juridiskās komisiju sēžu protokolus lietas materiālu 2. sēj. 20.–55. lp.*). Līdzīgu viedokli, proti, ka 2016. gada 21. aprīļa grozījumu rezultātā apstrīdētā Krimināllikuma norma iekļauta Krimināllikuma 81. pantā, paudušas arī vairākas pieaicinātās personas (*sk., piemēram, Dr. habil. iur. Ulda Krastiņa viedokli lietas materiālu 3. sēj. 41.–44. lp., Mg. iur. Evijas Vīnkalnas viedokli lietas materiālu 4. sēj. 66.–71. lp. un Dr. iur. Andreja Judina viedokli lietas materiālu 3. sēj. 56.–60. lp.*).

Izskatot priekšlikumus otrajam lasījumam, Saeimas Juridiskās komisijas locekļi izteicās arī par Krimināllikuma 81. panta tvērumu. Vairāki deputāti citstarp norādīja, ka šī Krimināllikuma norma esot interpretējama šauri un ka īpaša uzmanība jāpievērš tiesību normu piemērotāju izglītošanai (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 45.–55. lp.*).

Tieslietu ministrijas pārstāve komisijas sēdē norādīja, ka vārda brīvība, līdzīgi kā citas tiesības un brīvības, kas minētas Satversmē, esot ierobežojama noteiktā kārtībā un šī kārtība esot ietverta vārdos „Satversmē neparedzētā veidā” (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 46. lp.*).

Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās komisijas sēdē vērsa deputātu uzmanību uz to, ka normas teksts vēl negarantējot, ka praksē neradīsies situācijas, kad nesamērīga šīs normas piemērošana varētu

veidot vārda brīvības vai pulcēšanās brīvības pārkāpumu, līdz ar to esot jāpievērš liela uzmanība tiesību normu piemērotāju izglītošanai, lai viņi spētu atpazīt tās situācijas, kurās šī norma rada arī vārda brīvības ierobežojumu, un līdz ar to nepieciešams vērtēt šā ierobežojuma samērīgumu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 46. lp.*).

Drošības policijas pārstāvis komisijas sēdē norādīja, ka Krimināllikuma piemērošana ir galējais līdzeklis un ka attiecīgo lietu izmeklēšanā tiek piesaistīti konstitucionālo tiesību eksperti, ja nepieciešams, arī jautājumos, kas skar cilvēktiesības. Šie jautājumi tiek vērtēti un, ja nav saņemti pozitīvi ekspertu atzinumi, kriminālprocess netiekot virzīts uz priekšu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 47.–48. lp.*).

Iekšlietu ministrijas parlamentārā sekretāre norādīja, ka pie kriminālatbildības personu saukšot tikai tad, ja visi pārējie līdzekļi būs izsmelti un ja būs skaidrs, ka personas nodoms nav Latvijas Republikai, neatkarībai, konstitucionālajam veidam labvēlīgs, turklāt katrs gadījums esot vērtējams individuāli (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 48.–49. lp.*).

Līdz ar to no Saeimas iesniegtajiem 2016. gada 21. aprīļa grozījumu izstrādes un pieņemšanas materiāliem izriet, ka likumdevēja nolūks bija apstrīdēto Krimināllikuma normu turpmāk iekļaut Krimināllikuma 81. pantā, ka ir notikušas diskusijas par šīs normas tekstuālo redakciju un tvērumu un šajā diskusijā likumdevējs ir apzinājies vārda brīvības kā cilvēka pamattiesību nozīmīgumu.

18.3. Tiesību normu piemērošanā ir jāņem vērā arī tiesību sistēmas vienotības princips un racionāla likumdevēja princips. Proti, likumdevējs pieņem savstarpēji saskaņotas tiesību normas, kas harmoniski darbojas visas tiesību sistēmas ietvaros (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25.2. punktu*). Nevienu tiesību normu nevar izprast ārpus tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē.

Viens no instrumentiem, ar kuru palīdzību valsts aizsargā savu valstisko neatkarību un demokrātisko valsts iekārtu, ir arī tiesību normās paredzētā kriminālatbildība par noziedzīgiem nodarījumiem, kas vērsti pret valsti. Latvijas tiesību sistēmā kriminālatbildība par šādiem noziedzīgiem nodarījumiem ir paredzēta Krimināllikuma X nodaļā, kurā bija iekļauta arī apstrīdētā Krimināllikuma norma. Tiesību doktrīnā atzīts, ka Krimināllikumā ietvertie noziedzīgie nodarījumi pret valsti ir tādi kaitīgi un prettiesiski nodarījumi, kas apdraud Latvijas valsts drošību un neatkarību, un politisko un ekonomisko nodrošinājumu (*sal. sk.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības.*

Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 35. lpp.). Tādējādi likumdevējs ir atzinis, ka apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētais nodarījums apdraud Latvijas valsti un ir ar tādu radītā kaitējuma vai iespējami radītā kaitējuma smaguma pakāpi, ka šo nodarījumu ir pamats atzīt par krimināli sodāmu. Proti, likumdevējs ir uzskatījis, ka apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētā aicinājuma paušana apdraud Latvijas Republikas valstisko neatkarību.

Apstrīdētā Krimināllikuma norma, no vienas puses, kalpo valsts aizsardzībai un, no otras puses, skar arī vienu no svarīgākajām demokrātiskas sabiedrības izpausmēm – tiesības uz vārda brīvību. Satversmes tiesa savā judikatūrā jau ir uzsvērusi vārda brīvības nozīmi demokrātiskā tiesiskā valstī, norādot, ka tiesības uz vārda brīvību raksturo demokrātisku valsts iekārtu un šo tiesību apjoms – demokrātisku sabiedrību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-05-01 31.3. punktu*). Kā jau iepriekš norādīts, Satversmes 100. pantā noteiktās tiesības uz vārda brīvību ir personu aizsargājošas tiesības un tās citstarp paredz, ka indivīds var prasīt, lai valsts neiejaucas viņa vārda brīvības jomā.

Likumdevējam, citstarp krimināltiesību jomā, ir jāveido tāda tiesiskā regulējuma sistēma, kas harmoniski darbotos visas tiesību sistēmas ietvaros un nenonāktu pretrunā ar Satversmē ietvertajām personas pamattiesībām. Līdz ar to atbilstoši racionāla likumdevēja principam, arī pieņemot apstrīdēto Krimināllikuma normu, likumdevēja nolūks nav bijis to pretstatīt Satversmē ietvertajām pamattiesībām un tādējādi apstrīdētā Krimināllikuma norma interpretējama savstarpēji saistītā tiesību sistēmā kopsakarā ar Satversmē ietvertajām personas pamattiesībām, proti, tiesībām uz vārda brīvību.

Latvijai saistošās starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo arī par konkretizācijas līdzekli, lai noteiktu pamattiesību un citu vispārējo tiesību principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietverto pamattiesību aizsardzības samazināšanas (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2021-07-01 16.2. punktu*). Starptautiskajos cilvēktiesību līgumos un Satversmē ietvertās pamattiesības Latvijas tiesību sistēmā veido vienotu veselumu.

Līdz ar to, interpretējot arī krimināltiesību normas, ir jāmeklē tāds risinājums, kas nodrošinātu Satversmes un Konvencijas normu harmoniju. Tādējādi apstrīdētā Krimināllikuma norma aplūkojama sistēmiski un kopsakarā arī ar Konvencijas 10. pantu, kas nosaka personas tiesības uz vārda brīvību.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā judikatūrā ir īpaši uzsvērusi, ka izteiksmes brīvības ierobežojumiem jābūt izņēmuma rakstura pasākumiem un to nepieciešamība ir pārliecinoši jāpamato (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 1976. gada 7. decembra sprieduma lietā „Handyside v. The United Kingdom”, pieteikums Nr. 5493/72, 49. punktu).*

Vārda brīvības ierobežojumus var noteikt tikai gadījumos, kad vārda brīvība rada nepārprotamus un tiešus draudus sabiedrībai (*sal. sk. arī Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-02-0106 secinājumu daļas 1. punktu*). Arī Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās paudusi viedokli, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā judikatūrā uzsver: valstis, kas atsaucas uz valsts vai sabiedrības drošības aizsardzību kā ierobežojuma leģitīmo mērķi, nedrīkst atsaukties uz abstraktiem apdraudējumiem – aizsargājamas ir tikai konkrētas un reāli apdraudētas intereses (*sk. Ministru kabineta pārstāves starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīnes Līces viedokli lietas materiālu 3. sēj. 61.–66. lp.*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, konkretizējot Konvencijas 10. pantā ietvertās tiesības uz vārda brīvību, ir norādījusi uz dažādiem vērtējuma aspektiem. Vērtējot katru konkrēto gadījumu, nozīme var būt gan sociālajam un politiskajam fonam, gan personas pausto apgalvojumu tiešajam vai plašākajam kontekstam, gan arī tam, vai personas paustais var tikt uzskatīts par tiešu vai netiešu aicinājumu uz vardarbību vai par vardarbības, naida vai neiecietības attaisnošanu. Tāpat var būt nozīme arī veidam, kādā izteikumi pausti, un to tiešai vai netiešai spējai radīt kaitīgas sekas (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2021. gada 11. maija sprieduma lietā „Kilin v. Russia”, pieteikums Nr. 10271/12, 71. punktu*). Eiropas Cilvēktiesību tiesa īpašu vērību pievērš arī tam, vai izteikumi attiecas uz sabiedrībai būtisku jautājumu. Tā vērtē arī izteikuma saturu, piemēram, to, vai izteikumi ir pausti labā ticībā (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2016. gada 29. marta sprieduma lietā „Bédat v. Switzerland”, pieteikums Nr. 56925/08, 49.–50., 58. un 63. punktu*).

Apstrīdētā Krimināllikuma norma sistēmiski saskan ar Satversmē un Konvencijā ietvertajām personas pamattiesībām un tādējādi pati par sevi neveido kolīziju ar personas pamattiesībām, proti, tiesībām uz vārda brīvību. Apstrīdēto Krimināllikuma normu nevar interpretēt plaši, neņemot vērā tiesiskā regulējuma sistēmu, kurā tā funkcionē. Ievērojot Satversmes 100. panta pirmo teikumu un Konvencijas 10. pantu, apstrīdētās Krimināllikuma normas sistēmiskai interpretācijai pretējs būtu tāds secinājums, ka tā paredz atzīt par krimināli

sodāmiem jebkāda veida publiskus aicinājumus likvidēt valstisko neatkarību. Proti, personas saukšanai pie kriminālatbildības par apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzēto noziedzīgo nodarījumu nepietiek ar publiska aicinājuma veikšanas fakta konstatējumu, ja nevērtē konkrēto situāciju un personas izteikumus pēc būtības.

Sistēmiski interpretējot apstrīdēto Krimināllikuma normu kopsakarā ar personas tiesībām uz vārda brīvību, secināms, ka šajā normā ir paredzēta kriminālatbildība tikai par tādu publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, kas rada reālu valsts un sabiedrības interešu apdraudējumu un pamudina uz tādu rīcību, kas reāli ļautu sasniegt aicinājuma mērķi.

18.4. Par vienu no galvenajiem krimināltiesību iedarbības virzieniem atzīstama aizsargājošā funkcija, kas izpaužas valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu un indivīdu noteiktu interešu aizsardzībā no noziedzīgiem nodarījumiem (*sal. sk.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 18. lpp.*). Savukārt noziedzīgs nodarījums ir personas konkrētas uzvedības akts, tās aktīva, prettiesiska rīcība (darbība) vai pasīva prettiesiska uzvedība (bezdarbība), ar ko tiek nodarīts vai varēja tikt nodarīts kaitējums ar Krimināllikumu aizsargātām valsts, sabiedrības, personu grupu un atsevišķu personu interesēm (*sal. sk.: Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I–VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 14. lpp.*). Līdz ar to jebkura kriminālatbildību paredzoša norma ir vērsta uz kādu konkrētu interešu aizsardzību.

Satversmes tiesa ir atzinusi: Latvijas valsts balstās uz tādām pamatvērtībām, kas citstarp ietver pamattiesības un pamatbrīvības, demokrātiju, valsts un tautas suverenitāti, varas dalīšanu un likuma varu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-35-01 17. punktu*). Latvijas valsts konstitucionāli tiesiskos pamatus atspoguļo citstarp Latvijas valsts izveides akti. Proklamēšanas aktā pasludinot, ka „Latvija – apvienota etnogrāfiskajās robežās (Kurzeme, Vidzeme un Latgale) – patstāvīga, neatkarīga, demokrātiski-republikāniska valsts”, Latvijas Tautas padome atspoguļoja Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu. Savukārt Latvijas tautas ievēlētā Satversmes sapulce, pieņemot Deklarāciju par Latvijas valsti, Latvijas tautas vārdā akceptēja iepriekšējo institūciju veikto darbu Latvijas valsts izveidošanā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra sprieduma lietā Nr. 2007-10-0102 17. punktu*).

Satversmes ievada pirmā rindkopa noteic, ka „Latvijas valsts ir izveidota, [...] lai garantētu latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem, nodrošinātu Latvijas tautas un ikviena brīvību un sekmētu labklājību”. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Latvijas tautai ir jāaizsargā sava suverenitāte, Latvijas valsts neatkarība, teritorija, tās vienotība un demokrātiskā valsts iekārta. Personas tiesību īstenošana nedrīkst tikt vērsta pret valsts neatkarību un demokrātiskas tiesiskas valsts principiem (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-25-01 20.2. punktu*).

Apstrīdētā Krimināllikuma norma kalpo tam, lai aizsargātu valsti un tās demokrātiju. Šī norma sekmē paš aizsargājošās demokrātijas principa īstenošanu. Satversmes tiesa jau iepriekš ir uzsvērusi, ka cilvēktiesību izmantošana nedrīkst tikt vērsta pret demokrātiju kā tādu (*sal. sk., piemēram, Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 6. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka valstij, lai garantētu savas demokrātiskās sistēmas stabilitāti un efektivitāti, var būt nepieciešams veikt īpašus paš aizsardzības pasākumus. Demokrācija balstās uz kompromisu, kas no indivīdiem prasa dažādas piekāpšanās, un viņiem reizēm ir jābūt gataviem ierobežot dažas no savām brīvībām, lai nodrošinātu lielāku visas valsts stabilitāti (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2006. gada 16. marta sprieduma lietā „Ždanoka pret Latviju”, pieteikums Nr. 58278/00, 100. punktu*).

Apstrīdētā Krimināllikuma norma aizsargā Latvijas Republikas valstisko neatkarību un tās demokrātisko valsts iekārta, tomēr arī cilvēktiesību, tostarp tiesību uz vārda brīvību, aizsardzība ir viena no demokrātiskas tiesiskas valsts svarīgākajām garantijām. Tādējādi apstrīdētās Krimināllikuma normas mērķis ir skatāms kopsakarā ar citām Satversmē ietvertajām personas pamattiesībām.

Paredzot kriminālatbildību par publiski paustiem aicinājumiem likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, personas tiek atturētas no šādu izteikumu paušanas, apzinoties kriminālsoda piedraudējumu, kas veicina arī sabiedrības drošības aizsardzību. Tomēr atbilstoši katra konkrētā nodarījuma faktiskajām pazīmēm publiskiem aicinājumiem likvidēt valstisko neatkarību var būt atšķirīga ietekme uz radīto apdraudējumu valsts un sabiedrības interesēm un ne visi šādi publiski aicinājumi patiešām apdraud valstisko neatkarību.

Apstrīdētās Krimināllikuma normas objektīvais mērķis ir vērsties pret personām, kuras izsaka tādus publiskus aicinājumus likvidēt valstisko neatkarību, kuri pārsniedz vārda brīvības robežas un reāli apdraud Latvijas Republikas

valstisko neatkarību un demokrātisko valsts iekārtu. Šāds interpretācijas rezultāts sakrīt arī ar to, ko Satversmes tiesa jau secināja šā nolēmuma 18.3. punktā.

Tādējādi apstrīdētā Krimināllikuma norma atbilstoši tās mērķim un patiesajai jēgai paredz kriminālatbildību tikai par tādu publisku aicinājumu likvidēt Latvijas Republikas valstisko neatkarību, kurš rada reālu valsts un sabiedrības interešu apdraudējumu un pamudina uz tādu rīcību, kas reāli ļautu sasniegt aicinājuma mērķi.

19. Satversmei atbilstoša tiesību normas piemērošana vienmēr ietver šīs normas interpretāciju. Tiesību normu interpretācijas metodes, it īpaši sistēmiskā un teleoloģiskā, konkrētajā gadījumā ļauj noskaidrot apstrīdētās Krimināllikuma normas tvērumu. Šā lēmuma 18. punktā sniegtā apstrīdētās Krimināllikuma normas interpretācija personai nodrošina Satversmes 100. panta pirmajā teikumā ietvertu pamattiesību aizsardzību. Šādā veidā, atbilstoši Satversmei interpretējot un piemērojot apstrīdēto Krimināllikuma normu, vienlaikus tiek novērsts arī pamats apšaubīt tās konstitucionalitāti. Savukārt tas, vai aicinājums rada reālu valsts un sabiedrības interešu apdraudējumu un pamudina uz tādu rīcību, kas reāli ļautu sasniegt aicinājuma mērķi, ir vērtējams saskaņā ar kriminālprocesa laikā iegūtajiem pierādījumiem un atbilstoši katra konkrētā nodarījuma faktiskajām pazīmēm, aplūkojot izteikto aicinājumu gan pēc tā būtības, gan arī kopsakarā ar katrai situācijai atbilstošo, piemēram, aicinājuma kontekstu, demokrātiskas valsts iekārtas stabilitāti un attīstības pakāpi, gan arī konkrētajā laikā pastāvošo valsts un sabiedrības drošības apdraudējuma līmeni.

Tādējādi nav pamatots Pieteikuma iesniedzēja pieņēmums, ka tiesību normu kolīziju ar augstāka juridiska spēka tiesību normām rada apstrīdētā Krimināllikuma norma. Savukārt krimināllietas faktisko apstākļu izvērtēšana un personas izdarītā nodarījuma kvalifikācija nav Satversmes tiesas kompetencē. Līdz ar to Satversmes tiesai nav pamata turpināt tiesvedību lietā šajā daļā.

Tādējādi, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, tiesvedība lietā daļā par apstrīdētās Krimināllikuma normas atbilstību Satversmes 100. panta pirmajam teikumam ir izbeidzama.

20. Pieteikuma iesniedzējs lūdz izvērtēt arī apstrīdētā pārejas noteikuma atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam. Apstrīdētais pārejas noteikums attiecas ne tikai uz grozījumiem apstrīdētajā Krimināllikuma normā, bet arī uz grozījumiem citos Krimināllikuma sevišķās daļas pantos.

Izskatāmās lietas ietvaros Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētā pārejas noteikuma atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam, ciktāl tas attiecas uz apstrīdēto Krimināllikuma normu.

21. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, atšķirībā no abstraktās tiesību normu kontroles, konstitucionālā sūdzība nav tāds līdzeklis, kas kalpotu tikai tiesību sistēmas sakārtošanai. Tā visupirms ir līdzeklis, kas kalpo konkrētās konstitucionālās sūdzības iesniedzēja pamattiesību aizsardzībai (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 10. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2021-11-01 11.1. punktu*).

Satversmes tiesai, lai izskatītu pēc konstitucionālās sūdzības ierosinātu lietu, ir jākonstatē personas pamattiesību aizskārums (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 16. punktu*). Šo jautājumu jau ir vērtējusi kolēģija, lemjot par lietas ierosināšanu, jo saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 20. panta piekto daļu kolēģija, izskatot pieteikumu, ir tiesīga atteikties ierosināt lietu, ja tas neatbilst šā likuma 18. vai 19.–19.³ panta prasībām. Tomēr šajā vērtējumā kolēģija ir ierobežota tās rīcībā esošo materiālu ziņā. Satversmes tiesa, izskatot lietu, atkārtoti vērtē personas tiesību aizskārumu, ņemot vērā lietas sagatavošanas stadijā savāktos materiālus (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 25. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-35-01 11. punktu*).

21.1. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka likumdevējs ar 2016. gada 21. aprīļa grozījumiem ir atzinis par krimināli nesodāmu publisku aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību Satversmē paredzētā veidā. Pēc viņa ieskata, nepastāv objektīvi attaisnojumi tam, ka apstrīdētais pārejas noteikums attiecībā uz apstrīdētās Krimināllikuma normas izslēgšanu paredz atkāpi no personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka principa krimināltiesībās. Šis princips prasot pēc iespējas ātrāk novērst pretrunu ar Satversmi un piemērot jauno regulējumu. Līdz ar to, pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, apstrīdētais pārejas noteikums neatbilst Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka Satversmes 1. pants un 92. panta otrais teikums to kopsakarā ietver personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka principu krimināltiesībās, kas piemērojams arī gadījumā, kad konkrētais nodarījums atzīts par krimināli nesodāmu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-23-01 21.5. punktu*).

Personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka princips krimināltiesībās ir atvasināms no tiesiskuma principa, jo ietver arī to, ka uz katru sodāmu darbību

ir jāattiecina tāds sods, kādu likumdevējs uzskata par piemērotu soda noteikšanas brīdī. Tātad personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka princips krimināltiesībās nosaka: ja pastāv atšķirības starp noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā spēkā bijušo likumu, kas paredz kriminālatbildību, un likumu, kas pieņemts pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, tad tiesām jāpiemēro tas likums, kura noteikumi ir labvēlīgāki apsūdzētajam.

Ir iespējami gadījumi, kad, ņemot vērā konkrētus faktiskos un tiesiskos apstākļus, pieļaujama atkāpe no personai labvēlīga noteikuma atpakaļejoša spēka principa piemērošanas krimināltiesībās. Tomēr personai kriminālsods nevar tikt piemērots vienīgi tā iemesla dēļ, ka tas bija paredzēts Krimināllikumā laikā, kad tika izdarīts konkrētais nodarījums, tādā gadījumā, ja likumdevējs vēlāk attiecīgo Krimināllikuma normu grozījis, atzīstot šo nodarījumu par krimināli nesodāmu (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 19. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-23-01 21.4. un 24. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai ar 2016. gada 21. aprīļa grozījumiem apstrīdētajā Krimināllikuma normā paredzētais noziedzīgais nodarījums atzīts par turpmāk krimināli nesodāmu vai arī Krimināllikuma 81. pants ir kā citādi Pieteikuma iesniedzējam labvēlīgāks nekā apstrīdētā Krimināllikuma norma, saskaņā ar kuru viņš saukts pie kriminālatbildības un sodīts.

21.2. Pieteikuma iesniedzējs pēc būtības uzskata, ka likumdevējs, jaunajai tiesību normas redakcijai pievienojot norādi „Satversmē neparedzētā veidā”, ir atzinis par krimināli nesodāmu publisku aicinājumu vērsties pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību Satversmē neparedzētā veidā.

Saeimas Juridiskais birojs, izskatot pirmajā lasījumā pieņemto likumprojektu „Grozījumi Krimināllikumā” (likumprojekts Nr. 514/Lp12), savā atzinumā citstarp rosināja apsvērt iespēju norādi par to, ka regulējums attiecas uz nelikumīgām darbībām, iekļaut Krimināllikuma 81. pantā (*sk. Saeimas Juridiskā biroja 2016. gada 17. marta atzinumu par likumprojektu „Grozījumi Krimināllikumā” (lik. reģ. Nr. 514/Lp12), pieejams: www.titania.saeima.lv*). Uz to, ka Krimināllikuma 81. pantā būtu jāietver norāde par to, ka kriminālatbildība iestājas tikai par antikonstitucionālu rīcību, norādīja arī Valsts prezidents vēstulē Saeimas Juridiskajai komisijai (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 20.–22. lp.*).

Priekšlikumu papildināt Krimināllikuma 81. panta dispozīciju ar vārdiem „Satversmē neparedzētā veidā” likumprojekta otrajam lasījumam iesniedza iekšlietu ministrs, norādot, ka tas novērstu iespēju šo normu interpretēt tādējādi,

ka persona tiek saukta pie kriminālatbildības gadījumos, kad tā īsteno savas tiesības, kas paredzētas Satversmē (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 3.–6. lp., 8.–12. lp.*).

Izskatot priekšlikumus otrajam lasījumam, gan Saeimas Juridiskās komisijas locekļi, gan tiesību eksperti izteica atšķirīgus viedokļus par vārdu „Satversmē neparedzētā veidā” nozīmi un ietekmi uz Krimināllikuma 81. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju, norādot gan uz to, ka šie vārdi padara panta redakciju nepārprotamu, gan uz to, ka tie neietekmē noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 32.–69. lp.*). Tieslietu ministrijas pastāvīgās Krimināllikuma darba grupas sēdēs tās locekļi norādīja arī uz to, ka Krimināllikumā ir paredzēta atbildība tikai par prettiesisku darbību un nebūtu pamata saukt pie atbildības personu, kura izmanto savas konstitucionālās tiesības (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 48.–52. lp., 57.–58. lp.*).

Dr. iur. Jānis Pleps paudis viedokli, ka ar zemāka juridiskā spēka normatīvu tiesību aktu – Krimināllikumu – likumdevējs pats nevar saturiski izšķirt jautājumu, kurš atrisināms Satversmes līmenī. Tikai pati Satversme, proti, konstitucionāla ranga norma, var paredzēt, kuras darbības būtu konstitucionāli pieļaujamas un kuras būtu antikonstitucionālas (*sk. Dr. iur. Jāņa Plepa viedokli lietas materiālu 3. sēj. 67.–71. lp.*). Norāde „Satversmē neparedzētā veidā” vienīgi precizē izteiktā aicinājuma veidu, bet nemaina darbības saturu un jēgu (*sk. arī Dr. habil. iur. Ulda Krastiņa viedokli lietas materiālu 3. sēj. 41.–44. lp.*). Līdz ar to Krimināllikuma 81. pantā citstarp ir paredzēta kriminālatbildība par tādu pašu noziedzīgu nodarījumu, kāds paredzēts apstrīdētajā Krimināllikuma normā.

Salīdzinot abu tiesību normu sankcijas, secināms, ka Krimināllikuma 81. pantā paredzētais nodarījums ir sodāms bargāk. Proti, minētais pants paredz brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem, bet apstrīdētajā Krimināllikuma normā bija paredzēta brīvības atņemšana uz laiku līdz trim gadiem. Saskaņā ar Krimināllikuma 5. panta trešo daļu likumam, kas pastiprina sodu, atpakaļejoša spēka nav. Uz to norāda arī vairākas pieaicinātās personas (*sk., piemēram, Dr. habil. iur. Ulda Krastiņa viedokli lietas materiālu 3. sēj. 41.–44. lp. un Mg. iur. Evijas Vīnkalnas viedokli lietas materiālu 4. sēj. 66.–71. lp.*). Līdz ar to Krimināllikuma 81. panta redakcija nav uzskatāma par Pieteikuma iesniedzējam labvēlīgāku, bet – tieši pretēji – ir uzskatāma par viņam nelabvēlīgāku.

Pieteikuma iesniedzēja argumenti par apstrīdētā pārejas noteikuma neatbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām ir balstīti uz pieņēmumu, ka Krimināllikuma 81. pants satur viņam labvēlīgāku regulējumu, bet, tā kā 2016. gada 21. aprīļa grozījumi neparedz atzīt apstrīdētajā Krimināllikuma normā

paredzēto noziedzīgo nodarījumu par krimināli nesodāmu un jaunais regulējums arī citādi nav viņam labvēlīgāks, nav konstatējams tas, ka Pieteikuma iesniedzēja pamattiesības būtu aizskartas.

Līdz ar to, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, tiesvedība lietā arī daļā par apstrīdētā pārejas noteikuma atbilstību Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam ir izbeidzama.

Ņemot vērā minēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, Satversmes tiesa

nolēma:

izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2021-34-01 „Par Krimināllikuma 82. panta pirmās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2016. gada 10. maijam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 100. panta pirmajam teikumam un 2016. gada 21. aprīļa likuma „Grozījumi Krimināllikumā” pārejas noteikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta otrajam teikumam”.

Lēmums nav pārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aldis Laviņš